

En af de både, som jøderne i Danmark i oktober 1943 flygtede til Sverige i.
Kreditering: Arne Magnussen/Ritzau

Oktober 1943 Skæbnen for jøderne i Danmark

Ansøgning om støtte til en ikke-permanent udstilling

Af

Simon Kratholm Ankjærgaard (København)

Christian Schölzel (Løkken/Berlin)

Resumé

80 år efter at størstedelen af jøderne i Danmark endte i sikkerhed i Sverige – og dermed undgik at gå til runde i Holocaust – vil vi med en ikke-permanent udstilling invitere beskueren til at reflektere over og mindes denne skelsættende og unikke begivenhed og alle omstændigheder, der omsluttede den.

Udstillingen vil fokusere på alle aspekter af begivenheden; fra Nazi-Tysklands ansvar over samarbejde med besættelsesmagten og antisemitisme til de mange danske medborgere, der løb store risici og ydede en ekstraordinær indsats for at hjælpe så mange jøder som muligt på flugt.

13 udstillingsplancher vil udgøre en fleksibel udstilling, der planlægges opstillet forskellige steder i Danmark, Tyskland og Sverige. Projektet vil løbe fra februar 2023 til januar 2024. De samlede omkostninger vil være 486.390 kr./65.375 euro (vekselkursen, december 2022).

Indhold af ansøgning

Om oktober 1943 og jøderne i Danmark ... p. 3

Udstillingen og fortællingen ... p. 4

Praktiske aspekter ... p. 6

Tidsplan ... p. 8

Budget ... p. 9

Projektdeltagere ... p. 10

Om oktober 1943 og jøderne i Danmark

Da tyske styrker besatte Danmark 9. april 1940, blev det startskuddet til en unikt forløb – uden sidestykke i nogle af de andre områder eller lande, som Det Tredje Rige havde besat eller havde under sin kontrol. I de første tre år af den tyske besættelse eksisterede der en samarbejdstilstand mellem Danmark og Tyskland. Danmark var de facto besat, men opretholdt en illusion om suverænitet og fik derfor lov til og mulighed for at beholde rigsdag, regering, politi, retsvæsen, hær og flåde på danske hænder. Tyskerne på deres side slap for at allokere så mange ressourcer til Danmark. Danmark var i stand til at stille krav til besættelsesmagten, blandt andet at jøderne i Danmark skulle fredes, så længe samarbejdstilstanden eksisterede – fordi de blev betragtet som fuldgyldige danske statsborgere og medborgere. Et yderligere aspekt ved den tyske besættelse af Danmark, var det mere ideologiske; set fra nazitoppen i Berlin følte man en form for slægtskab med den nordiske race.

I 1942 begyndte tingene at ændre sig i forholdet mellem besættelse og besatte. Statsminister Stauning døde og blev først erstattet af Vilhelm Buhl og siden af Erik Scavenius. Samtidig begyndte den danske modstandsbevægelse at vokse. I det tidlige efterår 1942 kom Telegramkrisen – og samtidig blev der lagt pres på den tyske rigsbefuldmægtiget i Danmark om at få løst det jødiske spørgsmål, som det blev løst i alle andre egne af de tyskkontrollerede områder. I august 1943 skiftede den tyske besættelse markant gear. Den danske samlingsregering trådte tilbage og samtidig begyndte planerne om at arrestere og deportere jøderne i Danmark. Natten mellem 1. og 2. oktober 1943 begyndte den tyske aktion mod jøderne sted. Nazisternes systematiske forfølgelser og deportationer af jøder over hele kontinentet var nu endegyldigt nået til Danmark.

Reaktionen på den planlagte deportation af jøderne i Danmark var inspirerende og omfattende. Det lykkedes over 7.000 jøder at flygte til Sverige – med hjælp fra tusindvis af danske medborgere. Lige under 500 endte med at blive taget – og senere deporteret til Theresienstadt.

Begivenhederne omkring 1. og 2. oktober er naturligvis i centrum i den planlagte udstilling. De viser de uhyggelige sider af racismen og nazismen, men også

vigtigheden af mod – hos de mange danskere, der hjalp. Det fordrer naturlige spørgsmål hos tilskueren om egen stillingtagen, eget mod.

Udstillingen vil også fokusere på ofrene – dem, der gik til, og dem, der endte i kz-lejren Theresienstadt. De er vigtige fortællinger for alle – både i Danmark, Tyskland og Sverige. Ikke alle i Tyskland og Sverige har indgående kendskab til nabolandets historie.

Udstillingen og fortællingen

Hver udstillingsplanche introducerer én del af historien – i form af en tekst på cirka 700 anslag inklusiv mellemrum. Hver planche vil også være udstyret med billeder, citater og/eller reproduktioner af centrale dokumenter. Teksterne står både på dansk og tysk. Engelske og svenske versioner kan produceres i form af hand-outs.

Materialet til udstillingen findes blandt andet her:

Bundesarchiv Berlin; Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg i.B.; Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin; Bundesarchiv-Fotoarchiv, Koblenz; Bildarch Stiftung Preußischer Kulturbesitz, Berlin; ullstein-Bild, Berlin; Fotoarchiv Deutsches Historisches Museum, Berlin; Nationalmuseet, København (Modstandsdata-basen); Ritzau/Scanpix, København; Det Jødiske Museums arkiv, København; Rigsarkivet, København; Frihedsmuseets billedarkiv, København; Pamåtnik Terezin; Sachsenhausen memorial-site, Oranienburg.

De forskellige plancher tænkes struktureret således:

1. Introduktion til dansk-tyske (dansk-preussiske) forhold
→ Intro til projektet – det slesvig-holstenske spørgsmål og 1864 – fra Preussen til Kejserriget – Første Verdenskrig – Genforeningen 1920 – mindretallene –
Her vil projektets støtter og sponsorere også blive nævnt.
2. De forskellige begivenheders kronologi

→ Fra 1920 til 1945

3. 1933-1940

→ Nazisterne kommer til magten – pres på Danmarks neutralitetstænkning – Operation “Weserübung” – Den systematiske forfølgelse af jøder i Det Tredje Rige – og andre steder.

4. 1940-1943 – den første fase af den tyske besættelse af Danmark

→ De første år af besættelsen – Samarbejdspolitikken og samlingsregeringen – den begrænsede danske nazisme – etnisk tyskere som SS-medlemmer – Frikorpset – den stigende modstandsbevægelse – og de antisemitiske tendenser og grupperinger

5. 1940-1943 – Jøderne i Det Tredje Rige og andre steder i det tyskkontrollerede Europa

→ Fra Tyskland og ind i det tyskbesatte og tyskkontrollerede områder – Eugenetik og masse mord – “Wannsee-konferencen” – Polen som det store forsøgsområde for Holocaust – Skæbnen for de norske jøder

6. Jøderne i Danmark 1933-1943

→ Hvad er historien om det jødiske miljø i Danmark? Fra de gamle dansk-jødiske slægter over østeuropæisk indvandring til flygtninge fra det Tredje Rige – antisemitismen i Danmark over tid – Kommunisternes interneres i juni 1941 – Operation Safari i august 1943

7. Gråzone-aktører

→ Erik Scavenius – Christian X. – John Christmas Møller – Marcus Lazarus Melchior – Georg Ferdinand Duckwitz

8. Redningen – del I

→ Hvad sker der op til starten af oktober? Politisk og menneskeligt? Advarslen fra Duckwitz.

9. Redningen – del II

→ Mod kysten – og mod Sverige

10. De reddede jøder

→ Finn Hjalsted – Erik Magid – Georg Kustosz

11. Deporterede jøder

→ Metz familien – Oppenheim-familien - Herbert Kain

12. 1945

→ De Hvide Busser – Modstand – Fred – Retsopgør – De tyske flygtninge

13. Ihukommelse og minder

→ Bøger – Museer – Overleverne – Dansk-tyske børn – Retsopgør (Werner Best)

Praktiske aspekter

Udstillingen vil blive præsenteret gennem 13 plancher – en meter i bredden og to meter i højden og som roll-ups. Roll-ups kan stilles op over alt – uden at vi er afhængige af vægge eller andet, de er nemme at transportere og kan blive opstillet i rum med forskelligt interiør. Det vil ikke tage mere end en time at stille op – og pille ned igen.

I Tyskland satser vi på at præsentere udstillingen følgende steder: Foundation Topography of Terror, Berlin; Stiftung Neue Synagoge – Centrum Judaicum, Berlin, Embassy of the Scandinavian Nations, Berlin; Staatsbibliothek spk, Berlin; Gedenkstätte Deutscher Widerstand, Berlin; Dänische Zentralbibliothek für Süd-Schleswig, Flensburg;

I Danmark; på biblioteker, på rådhus i relevante danske byer, på locale museer, i forskellige kulturhuse og på Det Kongelige Bibliotek i København, måske også på den tyske ambassade i København.

I Sverige; på lokale Biblioteker og rådhus langs Øresundskysten, på det jødiske museum i Stockholm, måske på den danske og/eller tyske ambassade i Stockholm.

Tidsplan

To do's	Tid	Evt. Bemærkninger
Detaljerede udvikling	Indtil februar 2023	
Research	Februar 2023 – April 2023	
De første konceptuelle udkast	Marts 2023	
Udstillings-script	April 2023 – Juni 2023	
Test-planche	Maj 2023	
Forberedende arbejde med plancher	Fra maj 2023 og frem	
Redaktionelt arbejde	Juni og juli 2023	
Grafisk arbejde	Fra juni 2023	
Oversættelse	Juli og august 2023	Fra tysk til dansk – fra dansk til tysk
Sidste redaktionelle arbejde	August 2023	
PR	Fra juni 2023 og frem	Flyers, internet, some, plakater m.m.
Tryk og produktion	September 2023	
Opsætningsklar	Slutningen af september 2023	
Første udstilling	2. oktober 2023	København
Anden premiere	27. januar 2024	Berlin
Udstillingens rejse i Danmark, Sverige og Tyskland	TBD	

Budget

Udgift	Beløb	Bemærkninger
Kuratorisk og organisatorisk arbejde	212.040 DKK	Udregning: 3.534 DKK x 60 dage
Grafisk arbejde	96.720 DKK	13 roll-ups
Oversættelser	5.952 DKK	
Reprodukton og rettigheder	22.320 DKK	
Rejseomkostninger	18.600 DKK	
PR	34.480 DKK	
Netto i alt	389.112 DKK	
+ 25% Moms	97.278 DKK	
Brutto	486.390 DKK	

Projektdeltagere

Simon Kratholm Ankjærgaard, journalist Journalisthøjskolen og kandidatgrad i Historie fra Roskilde Universitet. Arbejdede i artier i Berlingske Media – og siden som chefredaktør på Hus Forbi. Freelance fra 2013 og forfatter til en række historiske bøger. Simon holder foredrag, underviser og laver historiske podcasts.

Se mere: ankjaergaard.dk

Dr. Christian Schölzel, uddannet fra universiteterne i Hamburg og (FU) Berlin, Ph.D. fra universitetet i Leipzig med "Walther Rathenau eine Biographie" (2006). Har skrevet omkring 50 værker på tysk, engelsk og serbokroatisk (blandt andet "Zwangsarbeit und der 'Unabhängige Staat Kroatien' 1941-1945" sammen med Sanela Hodžić i 2013).

Har siden midten af 1980'ern arbejdet på forskellige historiske projekter og som videnskabelig kurator på museer og mindesteder (blandt andet Deutsches Historisches Museum, Berlin; Gedenkstätte Sachsenhausen, Oranienburg; Gedenkstätte Buchenwald, Weimar; Haus der Bayerischen Geschichte, Augsburg). Stiftede i 2004 "Culture and more", et freelance-agentur for historie (se: www.cultureandmore.com). Siden da har han været involveret i omkring 250 projekter verden over (research, udstillinger, apps, etc.).

Since 2019 har han været CEO for "Culture and Tourism ApS" i Ingstrup/Løkken.

Vandreudstilling skal markere 80-året for jødernes flugt og fangenskab

I oktober 2023 er det præcis 80 år siden, at den tyske besættelsesmagt gik efter jøderne i Danmark – og dermed præcis 80 år siden, at over 7.000 jøder flygtede til Danmark, mens lige under 500 blev taget til fange og siden deporteret til Theresienstadt, hvorfra 53 aldrig vendte hjem igen.

I anledning af 80-året planlægger vi – to historikere, den ene med base i Tyskland, den anden med base i Danmark – en vandreudstilling, der skal fortælle og genfortælle historien om den tyske aktion, om den store flugt og om de deporterede, men også om alt det, der gik forud, både i Det Tredje Rige og i Danmark, og alt det, der skete bagefter.

Udstillingen kommer til at bestå af 13 store roll-ups, der let kan transporteres rundt og sættes op. De 13 store roll-ups vil fortælle en 360 graders historie om oktober 1943.

Vi er først og fremmest interesserede i at høre om enten rådhuset eller biblioteker i jeres kommune er interesserede i at huse udstillingen i en given periode. Jeres placering ud til Øresund betyder, at jøder og danske hjælpere i jeres lokale miljø satsede alt og risikerede både liv, lemmer og ejendom i en af de mest skelsættende perioder i den danske besættelsehistorie.

Dernæst er vi også interesserede i at høre, om I er villige til at yde en form for økonomisk støtte til projektet. Det er endnu ikke fuldt finansieret, men vi vedhæfter et letter of intent om støtte fra den danske ambassade og Beauftrager der Bundesregierung für jüdisches Leben, begge i Berlin. Til information har vi også søgt forskellige instanser i Danmark, blandt andet Mosaisk Troessamfund og Kulturministeriet, samt flere fonde.

Vi vedhæfter også vores ansøgningsmateriale for yderligere information.

Hvem er vi?

Simon Kratholm Ankjærgaard, journalist, forfatter og historier. Uddannet fra Danmarks Mediehøjskole og fra Roskilde Universitet. Forfatter til en række historiske bøger, senest 'Oktober 1943 – De danske jøders flugt og fangenskab', der udkom på L&R i 2022. Fra samme forlag har han udgivet 'Augustoprøret 1943 – Danmarks skæbnesommer' (2020) og 'Genforeningen 1920 – Da Danmark blev samlet' (2019). Derudover er Simon Kratholm Ankjærgaard en meget benyttet foredragsholder, underviser og vært på historiske podcasts. Se mere på ankjaergaard.dk.

Dr. Christian Schölzel, historier og Ph.D. fra universitetet i Leipzig. Har skrevet omkring 50 værker på tysk, engelsk og serbokroatisk og har siden midten af 1980'erne arbejdet på forskellige historiske projekter og som videnskabelig kurator på museer og mindesteder). Stiftede i 2004 'Culture and more', der er et freelance-agentur for historie. Siden 2019 har han været CEA for 'Culture and Tourism ApS' i Ingstrup/Løkken. Se mere på cultureandmore.com.

Mere uddybende biografier kan ses i vedhæftede udstillingsansøgning.

Vi håber, at I er interesserede i at få besøg af vandrestillingen, samt i at støtte på den ene eller anden måde.

De bedste hilsner,

Simon Kratholm Ankjærgaard

Christian Schölzel

Cylindervej 17, 2.mf.

2450 København NV

Tlf. 22 30 16 81

Email: simon@ankjaergaard.dk

Herrn Dr. phil. Christian Schölzel
Berlin

Herrn Simon Kratholm Ankjærgaard
Kopenhagen

Rauchstraße 1
D-10787 Berlin
Tel: +49 (030) 5050-2000
Fax: +49 (030) 5050-2050
E-mail: beramb@um.dk
http://tyskland.um.dk

Anlage(n)

Aktenzeichen

Abteilung

2018-44672

KKP

19. Januar 2023

Letter Of Intent: Wanderausstellung „Oktober 1943. Das Schicksal der Juden aus Dänemark“

80 Jahre nach der Rettung fast aller Juden aus Dänemark im Oktober 1943 möchte sich die neue Wanderausstellung „Oktober 1943. Das Schicksal der Juden aus Dänemark“ dem Thema eindrücklich widmen. Auch in unseren Zeiten, in denen in einigen Teilen der Welt wieder Krieg, Flucht und Vertreibung von Volksgruppen und Minderheiten auf der Tagesordnung stehen, sind Themen wie Zivilcourage, Schutz und Rettung weiterhin aktuell und wichtiger denn je.

Die deutsch-dänischen Initiatoren der Ausstellung, Journalist Simon Kratholm Ankjærgaard und Agenturgründer von „Culture and more“ Dr. Christian Schölzel, planen eine flexible Wanderausstellung mit 13 Ausstellungstafeln, die sowohl an Orten in Dänemark, Deutschland und ggf. Schweden gezeigt werden soll. Inhaltlich werden die Besetzung Dänemarks im 2. Weltkrieg und das Schicksal jüdischer Menschen in Dänemark, sowie deren Rettung im Oktober 1943, die thematischen Schwerpunkte bilden. Die Initiatoren verfügen über solide Fachkenntnisse und haben einschlägige Erfahrungen mit Research und Vermittlung.

Seitens der Königlich Dänischen Botschaft empfehlen wir dieses Ausstellungsprojekt sehr gerne. Auch die Botschaft fördert die Ausstellung finanziell und steht zu möglichen Ausstellungsorten beratend zur Seite. Zum einen sind wir davon überzeugt, dass diese besondere Geschichte der Rettung der Juden auch einem jüngeren Publikum wieder zugänglich gemacht werden sollte. Und zum anderen kann die Ausstellung auch in diesen Zeiten des Krieges in Europa dazu beitragen, Werte wie Schutz und Zivilcourage weiter zu fördern.

Wir möchten daher sehr gern anderen möglichen Unterstützerinnen und Unterstützern die Förderung dieses Ausstellungsprojekts sehr empfehlen.

Mit freundlichen Grüßen

Jesper Schou-Knudsen

Abteilungsleiter | Kultur, Kommunikation und Public Diplomacy